

shug‘ullanganlar. Ko‘pincha xizmatkorlar faqat qorin to‘yg‘azish uchun ham mehnat qilganlar, uydagi ish arzon va keng tarqalgan”⁸². Demak, u ham xizmatlar sohasining tub mohiyatini ochishda D.Gelbreyt kabi yo‘l tutgan. Ammo keyinchalik uning xizmat xususidagi ilmiy qarashlari mukammallashgan va bundan ancha farqli fikrlarni ham ilgari surgan. Xususan, sivilizatsiyaning postindustrial rivojlanish bosqichini “axborot jamiyati” va “xizmatlar iqtisodiyoti” sifatida qaragan, “...avvalambor bu xizmatlarga asoslangan jamiyatdir”⁸³, deb ta’kidladi. Demak, olim barcha xizmat ko‘rsatish turlarini qamrab olgan, ishlab chiqarishga nisbatan yordamchi faoliyat turlari kommunal xizmatlar, transport, moliya sohasi, ko‘chmas mulkni boshqarish bilan bog‘liq bo‘lgan iqtisodiyotning asosini tashkil etishini va jamiyatning ajralmas qismiga aylanganligini e’tirof etgan.

Gavhar JURAYEVA,
O‘zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi,
“Islom iqtisodiyoti va moliyasi, ziyorat turizmi” kafedrasida stajyor o‘qituvchisi

MINTAQADA INNOVATSIYALARNI QO‘LLAB-QUVVATLASH: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY YONDASHUVLAR

Annotatsiya. Ushbu maqolada mintaqaviy innovatsiya tizimlarini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari ko‘rib chiqiladi. Mintaqalarda innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlashning institutsional, moliyaviy va infratuzilmaviy mexanizmlari tahlil qilingan. O‘zbekiston mintaqalari misolida innovatsion salohiyatni baholash metodologiyasi ishlab chiqilgan va innovatsion klasterlarni rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar berilgan. Tadqiqot natijalari mintaqaviy innovatsiya siyosatini shakllantirishda davlat organlari va biznes subyektlari uchun amaliy ahamiyat kasb etishi mumkin.

Kalit so‘zlar: mintaqaviy innovatsiya tizimi, innovatsion klaster, texnologiya transferi, innovatsion infratuzilma, mintaqaviy rivojlanish, innovatsion siyosat, uchlik spiral modeli.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты формирования региональных инновационных систем. Проанализированы институциональные, финансовые и инфраструктурные механизмы поддержки инновационной деятельности в регионах. Разработана методология оценки инновационного потенциала на примере регионов Узбекистана и даны рекомендации по развитию инновационных кластеров. Результаты исследования могут иметь практическое значение для государственных органов и субъектов предпринимательства при формировании региональной инновационной политики.

Ключевые слова: региональная инновационная система, инновационный кластер, трансфер технологий, инновационная инфраструктура, региональное развитие, инновационная политика, модель тройной спирали.

Abstract. The article discusses the theoretical and practical aspects of the formation of regional innovation systems. The institutional, financial, and infrastructural mechanisms for

⁸² Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / пер. с англ. М: Academia 1999 с 169.

⁸³ <https://www.dissentmagazine.org/article/daniel-bell-and-the-end-of-ideology> (murojaat qilingan vaqt 27/02/2024 soat 11:36)

supporting innovation in the regions are analyzed. A methodology for assessing innovation potential has been developed using the example of the regions of Uzbekistan and recommendations for the development of innovation clusters have been given. The results of the study may have practical significance for government agencies and business entities in shaping regional innovation policy.

Keywords: regional innovation system, innovation cluster, technology transfer, innovation infrastructure, regional development, innovation policy, triple helix model.

O‘zbekistonda ham innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida mintaqalarning innovatsion salohiyatini oshirish, texnologiyalar transferini rivojlantirish va innovatsion infratuzilmani takomillashtirish masalalari alohida qayd etilgan⁸⁴.

Shu bois, ushbu maqolada mintaqaviy innovatsiya tizimlarining nazariy asoslarini o‘rganish, innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlashning samarali mexanizmlarini aniqlash va O‘zbekiston mintaqalari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish maqsad qilib qo‘yilgan.

Mintaqaviy innovatsiya tizimlari nazariyasi M.E.Porter tomonidan ishlab chiqilgan “milliy raqobatbardoshlik olmosi” modeliga asoslanadi⁸⁵. Porter fikricha, klasterlar – o‘zaro bog‘liq tarmoqlar va institutlarning geografik konsentratsiyasi – raqobatbardoshlikning asosiy omili hisoblanadi.

Milliy innovatsiya tizimlari kontseptsiyasini B.A.Lundvall⁸⁶ va C.Freeman⁸⁷ ishlab chiqqan. Ularning tadqiqotlari innovatsion jarayonlarda institutlar, siyosat va tizimli o‘zaro aloqalarning muhim rolini asoslab berdi.

P.Cooke “mintaqaviy innovatsiya tizimlari” tushunchasini ilmiy muomalaga kiritdi. Uning yondashuvi milliy tizimlardan farqli o‘laroq, hududiy xususiyatlar va mahalliy institutsional muhitning innovatsiyaga ta’sirini ta’kidlaydi⁸⁸.

H.Etzkowitz va L.Leydesdorff «uch spiral» (triple helix) modelini taklif qildi, unda davlat, universitet va sanoat o‘rtasidagi sinergiya innovatsion rivojlanishning asosi sifatida qaraladi⁸⁹. Ushbu model hozirgi kunda mintaqaviy innovatsiya siyosatini ishlab chiqishda keng qo‘llaniladi.

OECD ning Oslo qo‘llanmasi innovatsiyalarni o‘lchash va baholash metodologiyasini standartlashtirdi. Ushbu hujjat innovatsion faoliyat statistikasini taqqoslash imkonini beruvchi xalqaro me’yor sifatida tan olingan⁹⁰.

Tadqiqotda quyidagi metodologik yondashuvlar qo‘llanilgan:

1. Qiyosiy tahlil metodi – O‘zbekiston mintaqalarining innovatsion

⁸⁴ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son Farmoni «O‘zbekiston-2030» strategiyasi to‘g‘risida. – Toshkent, 2022.

⁸⁵ Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. – New York: Free Press, 1990. – 855 p.

⁸⁶ Lundvall B.Å. National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. – London: Pinter, 1992. – 342 p.

⁸⁷ Freeman C. Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan. – London: Pinter, 1987. – 155 p.

⁸⁸ Cooke P. Regional Innovation Systems: Competitive Regulation in the New Europe // Geoforum. – 1992. – Vol. 23, No. 3. – P. 365–382.

⁸⁹ Etzkowitz H., Leydesdorff L. The Dynamics of Innovation: From National Systems and «Mode 2» to a Triple Helix of University–Industry–Government Relations // Research Policy. – 2000. – Vol. 29, No. 2. – P. 109–123.

⁹⁰ OECD. Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data. 4th ed. – Paris: OECD Publishing, 2018. – 256 p.

ko'rsatkichlari xalqaro standartlar va MDH mamlakatlari tajribasi bilan solishtirish orqali baholandi.

2. Statistik tahlil – O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasining ma'lumotlari asosida mintaqaviy innovatsion faoliyat indikatorlari tahlil qilindi⁹¹.

3. Tizimli tahlil – B.T. Asheim va L.Coenen tomonidan ishlab chiqilgan bilim bazasi yondashuvi asosida mintaqalarning innovatsion salohiyati baholandi⁹².

Tadqiqot natijalari O'zbekiston mintaqalarida innovatsion faoliyat darajasining sezilarli farqlanishini ko'rsatdi. Toshkent shahri va Toshkent viloyati umumiy innovatsion xarajatlarning 68,3 foizini tashkil etsa, qolgan mintaqalarda bu ko'rsatkich past darajada qolmoqda.

Jahon banki ma'lumotlari asosida o'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatdiki, innovatsion rivojlanishda moliyaviy resurslarga kirish imkoniyati va institutsional muhit hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi⁹³. M. Fritsch va M. Wyrwich tadqiqotlari esa mintaqaviy innovatsion madaniyat va tadbirkorlik an'alarining uzoq muddatli ta'sirini tasdiqlaydi⁹⁴.

O'tkazilgan tadqiqot asosida quyidagi xulosalar va amaliy tavsiyalar shakllantirildi:

Birinchidan, mintaqaviy innovatsiya tizimlarini rivojlantirish uchun "uch spiral" modeliga asoslangan klaster yondashuvini joriy etish maqsadga muvofiq. Bu – universitetlar, sanoat korxonalar va davlat tuzilmalarining birlashgan faoliyatini ko'zda tutadi.

Ikkinchidan, mintaqalardagi innovatsion infratuzilmani – texnoparklar, biznes-inkubatorlar va transfert markazlarini – rivojlantirish uchun maqsadli davlat subsidiyalarini ajratish zarur.

Uchinchidan, kichik va o'rta innovatsion korxonalar uchun soliq imtiyozlari, kafolatlangan davlat buyurtmalari va venchur moliyalash mexanizmlarini joriy etish lozim.

To'rtinchidan, hududiy innovatsion salohiyatni to'g'ri baholash uchun OECD Oslo qo'llanmasi standartlariga asoslangan monitoring tizimini milliy statistikaga tatbiq etish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Audretsch D.B., Feldman M.P. R&D Spillovers and the Geography of Innovation and Production // American Economic Review. – 1996. – Vol. 86, No. 3. – P. 630–640.

2. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. – New York: Free Press, 1990. – 855 p.

3. Lundvall B.Å. National Systems of Innovation: Towards a Theory of

⁹¹ O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Innovatsion faoliyat bo'yicha hisobot. – Toshkent, 2023.

⁹² Asheim B.T., Coenen L. Knowledge Bases and Regional Innovation Systems: Comparing Nordic Clusters // Research Policy. – 2005. – Vol. 34, No. 8. – P. 1173–1190.

⁹³ World Bank. World Development Report 2021: Data for Better Lives. – Washington, DC: World Bank, 2021. – 359 p.

⁹⁴ Fritsch M., Wyrwich M. Regional Trajectories of Entrepreneurship, Knowledge, and Growth. – Cham: Springer, 2019. – 194 p.

Innovation and Interactive Learning. – London: Pinter, 1992. – 342 p.

4. Freeman C. Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan. – London: Pinter, 1987. – 155 p.

5. Cooke P. Regional Innovation Systems: Competitive Regulation in the New Europe // Geoforum. – 1992. – Vol. 23, No. 3. – P. 365–382.

6. OECD. Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data. 4th ed. – Paris: OECD Publishing, 2018. – 256 p.

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28 yanvardagi PF-60-son Farmoni “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida. – Toshkent, 2022.

8. Asheim B.T., Coenen L. Knowledge Bases and Regional Innovation Systems: Comparing Nordic Clusters // Research Policy. – 2005. – Vol. 34, No. 8. – P. 1173–1190.

9. Etzkowitz H., Leydesdorff L. The Dynamics of Innovation: From National Systems and «Mode 2» to a Triple Helix of University–Industry–Government Relations // Research Policy. – 2000. – Vol. 29, No. 2. – P. 109–123.

10. World Bank. World Development Report 2021: Data for Better Lives. – Washington, DC: World Bank, 2021. – 359 p.

11. Fritsch M., Wyrwich M. Regional Trajectories of Entrepreneurship, Knowledge, and Growth. – Cham: Springer, 2019. – 194 p.

12. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. Innovatsion faoliyat bo‘yicha hisobot. – Toshkent, 2023.

Mahliyo TOLIPOVA,
O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi huzuridagi
“Turizmni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot instituti” (PhD) doktoranti

BARQAROR TURIZM RIVOJLANISHIDA TASHKILY-IQTISODIY BOSHQARUV MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Annotatsiya. Ushbu maqolada barqaror turizmni rivojlantirish uchun tashkiliy va iqtisodiy boshqaruv mexanizmini takomillashtirish masalalari ko‘rib chiqiladi. Unda iqtisodiy nazariyada “mexanizm” tushunchasiga turli yondashuvlar (klassik, Keyns va institutsional) tahlil qilinadi va turizm sohasi uchun mos keladigan kompleks yondashuv asoslanadi. Turizmdagi tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarning huquqiy, infratuzilmaviy, moliyaviy, axborot va kadrlar jihatlari tizimli ravishda o‘rganiladi. Barqaror turizmni ta‘minlash uchun boshqaruvni muvofiqlashtirish, iqtisodiy rag‘batlantirish, raqamli transformatsiya va atrof-muhitni nazorat qilish mexanizmlarini takomillashtirish zarurati ham asoslanadi. Tadqiqot natijalari turizm sohasining barqaror va raqobatbardosh rivojlanishiga hissa qo‘shadi.

Kalit so‘zlar: tashkiliy va iqtisodiy mexanizm, infratuzilma, institutsional muvofiqlashtirish, raqamli boshqaruv platformalari.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования организационно-экономического механизма управления в развитии устойчивого туризма. Анализируются различные подходы к концепции «механизма» в экономической теории (классический, кейнсианский и институциональный), и обосновывается комплексный подход, подходящий для туристического сектора. Систематически раскрываются правовые,